

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ:

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
Универзитета у Бањој Луци

ПРИМЉЕНО: 28.3.2022		
ОРГ. ЈЕД.	БРОЈ	ПРИЛОГ
13/11	368	22

ИЗВЈЕШТАЈ о оцјени урађене докторске дисертације

І ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

На основу члана 149. Закона о високом образовању („Службени гласник Републике Српске“, број: 73/10, 104/11, 84/12, 108/13, 44/15, 90/16 и 31/18), члана 54. Статута Универзитета у Бањој Луци и члана 20. Статута Економског факултета, Научно-наставно вијеће Економског факултета на IV сједници одржаној 15.02.2022. године донијело је Одлуку број: 13/3.170-IV-7.2/22 о именовању Комисије за оцјену и одбрану урађене докторске дисертације кандидата мр Биљане Гојковић под називом „Регионалне економске интеграције и фискална стабилност земаља чланица“, у сљедећем саставу:

1. проф. др Миленко Крајишник, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Међународна економија, предсједник
2. проф. др Горан Поповић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Теоријска економија и Међународна економија, члан и
3. проф. др Радован Ковачевић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Београду, Међународни економски односи, члан.

ІІ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Кандидат мр Биљана (Здравко) Гојковић рођена је 04.03.1983. године у Санском Мосту, Босна и Херцеговина.

Студиј II циклуса каидат мр Биљана Гојковић завршила је на Економском факултету Универзитета у Бањој Луци, студијски програм Међународна економија. Магистарски рад под називом „Финансијска одрживост здравственог система

Републике Српске у процесу придруживања Европској унији“ из уже научне области Међународна економија, кандидат мр Биљана Гојковић успјешно је одбранила 28.09.2016. године и стекла звање магиста економских наука.

Студиј III циклуса студија кандидат мр Биљана Гојковић уписала је у школској 2018/2019 години, студијски програм Међународна економија.

III УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Тема докторске дисертације под називом „Регионалне економске интеграције и фискална стабилност земаља чланица“, кандидата мр Биљане Гојковић прихваћена је од стране Наставно-научног вијећа Економског факултета у Бањој Луци број : 013/3.164-IV-6/21 од 11.02.2021. године.

Сенат Универзитета у Бањој Луци је Одлуком број: 02/04-3.404-37/21 од 25.02.2021. године дао сагласност на Извјештај о оцјени подобности теме, кандидата и испуњености услова за менторство за израду докторске дисертације кандидата мр Биљане Гојковић на Економском факултету Универзитета у Бањој Луци.

Докторска дисертација је поред Увода и Закључка, конципирана кроз 5 засебних, али међусобно повезаних и условљених поглавља. Свако поглавље подијељено је у неколико нумерички обиљежених поглавља.

Садржај докторске дисертације изложен је у сљедећим поглављима:

Увод (стр. 1-10)

1. Регионалне економске интеграције (стр. 10-44)

2. Фискална политика (стр. 44-69)

3. Фискална консолидација (стр.69-79)

4. Ефекти фискалне консолидације земаља чланица (стр. 79-114)

5. Фискална консолидација и економски раст (стр.114-135)

Закључак (стр. 137-167)

Литература (стр.167-174)

Попис табела (стр. 174-177)

Попис графикона (стр. 177-178)

Прилози (стр. 178-199)

Биографија аутора (стр. 198- 200)

Први дио истраживања се односи на теоријски аспект интеграција, ефекте и нивое интеграција, а посебан значај даје се појави асиметричних шокова.

Како би био оцијењен утицај регионалних економских интеграција на фискалну стабилност земаља чланица интеграција, у другом дијелу рада дати су основни

појмови фискалне политике. Тачније, други дио рада описан је кроз циљеве и инструменте фискалне политике и фискална правила. Поред тога, други дио рада посебну пожњу даје објашњењу фискалног федерализма, али и фискалној политици Европске уније у склопу чега су дати и обрађени основни подаци који се тичу заједничког буџета Европске уније и хармонизације пореза.

Трећи дио рада даје основне теоријске аспекте фискалне консолидације, инструменте за њено провођење, циљеве којима се кроз поступак консолидације тежи и у коначном ефекте које она има на стабилност јавних финансија земље економске интеграције. Четврти дио рада доноси јасне ефекте фискалне консолидације кроз поступак примјене основних метода фискалне консолидације, али и кроз оцјену успјешности и експанзивности исте.

Пети дио рада обухвата највећи дио емпиријских истраживања. На основу тога, дошло се до јасних закључака и одговора на питање у којој мјери фискална консолидација, односно фискална стабилност утиче на економски раст земаља Европске уније. На исти начин сагледан је утицај фискалне консолидације, односно фискалне стабилности на земље Евразоне и СЕФТА земаља. Анализа утицаја фискалне консолидације претходно наведених сегмената дала је основу за свеобухватну компаративну анализу међузависности нивоа регионалног интегрисања и успјешности спровођења фискалне политике.

Докторска дисертација написана је латиничним писмом, фонт *Times New Roman*, величина 12, проред 1,5, на укупно 200 страна компјутерски сложеног и форматираног текста формата А4, од чега је 134 страна чистог текста, 30 страна закључних разматрања, 7 страна пописа коришћене литературе са 99 извора, 3 стране пописа табела у којима је наведено 49 табела распоређених кроз текст и једна страница пописа графикана у којој је наведено 16 графикана који су у највећем дијелу резултат анализе аутора. На последњим страницама докторске дисертације на 20 страна наведене су помоћне табеле које су биле неопходне за анализу појединачних земаља интеграција (ЕУ и СЕФТА).

У складу са чланом 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци, докторска дисертација кандидата мр Биљане Гојковић прошла је провјеру оригиналности докторске дисертације са свега 2% преклапања.

IV УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Кључни разлози за истраживање у овој докторској дисертацији базирају се на недовољно истраженој самој појави фискалне консолидације. Наиме, појам фискалне консолидације најчешће се помиње у вријеме тешких економских сломова који су најчешће резултат економских шокова изазваних кризама каква је била 2008. године и последње COVID-2019 кризе. У правилу, у вријеме крзе долази до појаве високог дефицита и/или раста јавног дуга што наводи на потребу провођења поступка фискалне консолидације.

Сам назив докторске дисертације осликава један комплексан проблем за истраживање са којим се суочава велики број земаља у оквиру регионалних интеграција.

Ефекти регионалних економских интеграција који се односе на трговинске токове (стварање и скретање трговине) и инвестиције, као и ефекти монетарне уније су у великом броју истражени. Међутим, ефекти интеграција на фискалну стабилност и фискална консолидација у интеграцијама су још увијек недовољно истражени. Односно, постоје опречни ставови о ефектима фискалне консолидације у различитим условима. У прилог претходно наведеном постављен је проблем истраживања кроз питање:

Колико је фискална консолидација проведена у складу са истим фискалним правилима, истим методама и инструментима успјешна у различитим земљама чланицама регионалних интеграција, на који начин и у којој мјери се фискална кретања одражавају на њихов економски раст? Односно, колики је утицај регионалних економских интеграција различитог нивоа интегрисања на фискалну стабилност земаља чланица? На основу претходно дефинисаног проблема истраживања одређен је и предмет истраживања.

Предмет овог истраживања је теоријска анализа појма, облика и ефеката економских интеграција кроз емпиријску анализу утицаја регионалног интегрисања на фискалну стабилност земаља чланица, те утицаја фискалне стабилности на економски раст земаља чланица различитих економских интеграција. Овако постављен предмет истраживања односи се на област макроекономије, фискалне економије и међународне економије обухватајући спектар земаља зависно од облика интеграције. У том смислу предмет овог истраживања обухвата земље Европске уније, земље Евразоне и СЕФТА земље. На основу претходно

постављеног проблема и предмета истраживања произашао је циљ истраживања. Наиме, циљ истраживања је анализирање утицаја регионалних економских интеграција различитог нивоа интегрисања на фискалну стабилност земаља чланица и утицај стабилности на њихов економски раст. У фокусу истраживања је утврђивање узрока фискалних дебаланса као и инструмената за успјешно провођење фискалне консолидације.

Основни научни циљеви истраживања дефинисани су кроз сљедеће категорије истраживања, а то су: описивање, класификација, откриће, објашњење и предвиђање. Истражени су сви релевантни аспекти везани за поступак фискалне консолидације, њен утицај на економски раст и регионалне интеграције. Класификовани су сви релевантни поступци провођења фискалне консолидације, као и метода анализе утицаја регионалног економског интегрисања на фискалну стабилност земаља чланица. Дефинисан је модел који на најбољи начин може да утврди утицај регионалног интегрисања на економску стабилност земаља чланица уопште и утврди која фискална правила и које методе фискалне консолидације су одговарајуће за поједине врсте земаља. На основу добијених резултата проширују се постојећа знања о анализираној теми. На бази свих претходно наведених категорија истраживања објашњена је узрочно-последична веза интегрисања и фискалне стабилности, како код појединачних земаља тако и код земаља различитог нивоа развијености у оквиру интеграција. На основу резултата тестирања дефинисаног модела идентификовани су проблеми са којима се суочавају земље у оквиру интеграција, посебно проблеми које интегрисање има на фискалну стабилност. На бази претходно наведеног могуће је предвидјети будућа кретања. На основу претходно наведеног дефинисани су закључци који могу да омогуће бољу фискалну стабилност земаља чланица одређене интеграције. У оквиру докторске дисертације, на бази теоријских и емпиријских сазнања кроз ово истраживање јасно су дефинисани проблеми са којима се суочавају интеграције и идентификоване су последице које интеграције имају на фискалну стабилност. На бази претходно наведеног изведене су одређене препоруке за јачање фискалне стабилности и повећање ефикасности јавних финансија земаља у оквиру сваке посебно анализирене интеграције.

Главна хипотеза која се доказује у овој докторској дисертацији је да: Фискална консолидација проведена у складу са истим фискалним правилима и истим методама има различите ефекте на фискалну стабилност и економски раст

различитих земаља чланица економских интеграција.

Помоћне хипотезе гласе:

1. Асиметрични шокови су иманентни регионалним економским интеграцијама и имају негативне фискалне посљедице посебно за мање развијене земље чланице.
2. Успјешност фискалне консолидације није иста уколико се проводи истим методама у земљама са различитим нивоом буџетског дефицата и јавног дуга.
3. Фискални инструменти имају значајнију улогу у обезбјеђивању економске стабилности мање развијених земаља чланица код различитог нивоа регионалног интегрисања.

У оквиру докторске дисертације, на бази теоријских и емприријских сазнања кроз истраживање дефинисани су и проблеми са којима се суочавају земље у оквиру интеграције, али и идентификоване су посљедице које интеграције имају на фискалну стабилност.

На основу анализе обимне и релевантне литературе из ове области сажети су резултати претходних истраживања проведених фискалних консолидација у различитим земљама са различитим степеном интегрисања. Наиме, истраживања сроведена на 16 земаља OECD-а, а која се односе на макроекономске учинке фискалне консолидације по основу смањења јавне потрошње, смањења трансфера и повећања пореза, показују да су смањења државне потрошње и смањења трансфера много мање штетна од повећања пореза, упркос чињеници да недисторзијски трансфери нису класификовани као потрошња. Статички поремећаји узроковани сталним повећањима пореза узрокују веће помаке у агрегатној понуди по неповољним цијенама (Alesina & др., 2017).

Истраживања показују и да су фискалне консолидације засноване на смањењу расхода у буџету ефикасније од оних које се ослањају на повећање прихода (Maroto & Mulas Granados, 2007). Консолидације које се проводе повећањем прихода могу бити успјешне уколико је почетни удио пореских прихода у БДП-у релативно низак и ако се пораст догађа постепено (Tsibouris & др., 2006). Мјере које су усмјерене ка ограничавању дугорочне потрошње шаљу сигнал финансијским тржиштима о одрживости јавне потрошње (Cattarelli & Vinals, 2009).

Претходна истраживања се такође разликују у погледу економски одређених услова за провођење фискалне консолидације у земљи. Поједини аутори заступају чињеницу да су фискална прилагођавања успјешнија ако се проводе у току или непосредно након периода рецесије (Drazen & Grilli, 1993). Међутим, велики број

истраживања упућује на то да је право вријеме за консолидацију вријеме експанзије (Von Hagen & Strauch, 2001). До сличних закључака је дошао и Blanchard тврдећи да кључну улогу у одржавању домаће потражње има управо фискална експанзија (Blanchard, 2008). Истраживања су показала да не постоји јединствени мултипликатор за сва времена и све земље. Фискални мултипликатори у различитим економијама могу бити виши или нижи током времена. Како се током консолидације привреде опорављају, претпоставка је да ће се мултипликатори вратити на своје предкризне нивое. За очекивати је да ће фискални мултипликатори бити већи за вријеме кризе у односу на вријеме прије кризе. Али за одлучивање о примјени инструмената при вођењу фискалне политике неходно је много више.

Постоје одређени резултати који указују на негативно дејство фискалне консолидације на економски раст, али то не значи да је фискална консолидација непожељна. Наиме, краткорочни ефекти који се манифестују кроз фискалну политику, а имају ефекат на укупну привредну активност један су од неопходних фактора које је потребно узети у обзир при одређивању начина и инструмената фискалне консолидације за сваку појединачну земљу (Blanchard & Leigh, 2013). Према Кругману, експанзивна фискална политика прихватљива је у земљама које су суочене са дуготрајном рецесијом и у ситуацији ниских каматних стопа када је истовремено учинковитост монетарне политике веома мала (Krugman, 2005).

Анализе које су проведене на узорку нових земаља чланица Европске уније говоре да експанзивни фискални шокови имају позитиван, али релативно низак утицај на аутпут. Фискални мултипликатор је процијењен на 1,2 у години шока и у сљедећој години, док су у наредном периоду мултипликатори нижи, при чему резултати показују и да су фискални мултипликатори већи у земљама с ниским јавним дугом и нижом трговинском отворености (Kabashi, 2017). Интересантни резултати о дјеловању фискалних мултипликатора могу се наћи и у анализи која се односи на Републику Хрватску. Наиме, резултати показују да су фискални мултипликатори нарочито изражени у периоду рецесије с вриједностима значајно већим од 1, а јавна потрошња као ефикасан инструмент у стимулсању економске активности (Grdović Gnir, 2014).

Тренутни утицаји и кумулативни ефекти фискалних шокова могу се разликовати. Множитељи могу бити и негативни - феномен који се назива "контракционисање фискалних експанзија" (Estevao & Semake, 2013). Такође, фискалне институције и фискална правила могу бити од помоћи у повећању вјеродостојности. Дугорочно

гледано, бољи институционални оквири упућују фискалну политику на прави пут (Sutherland, Hoeller & Merola, 2012). Постоје и одређени резултати до којих се дошло анализом краткорочних ефеката фискалне консолидације на привредну активност у 14 земаља Латинске Америке и Кариба који упућују на то да фискална консолидација има контракцијски учинак на БДП, у складу с мултипликатором од 0,9 (Swallow, David & Leigh, 2018).

Коначни докази о томе да експанзивна фискална политика подстиче економски раст, а смањење јавне потрошње и повећање пореза, као основа фискалне консолидације, дјелују негативно, су бројни. Међутим, постоје истраживања која указују на могуће експанзивно дјеловање фискалне консолидације. Под одређеним условима фискална консолидација које се постиже трајним смањењем јавне потрошње повећава приватну потрошњу. Смањење јавних расхода које се перципира као трајно, проузроковаће ефекат богатства. Наиме, с обзиром на смањене расходе, очекивања су да ће и порези у будућности бити нижи, што повећава богатство приватног сектора (Alesina & Perotti, 1997). Успјех фискалног прилагођавања зависи од висине и раста јавног дуга прије консолидације. Што је већи раст јавног дуга прије консолидације, самим тим је већа и вјероватноћа успјеха фискалног прилагођавања (Alesina & Ardagna, 1998).

Резултати су показали да смањење буџетског дефицита може допринијети смањењу каматне стопе и на тај начин стимулирати компоненте агрегатне тражње које су осјетљиве на промјену каматне стопе, поготово инвестиције. Истраживања која показују да су фискалне консолидације имале позитиван утицај на економски раст односе се на фискалне консолидације у Данској 1983-1986. године, Финској 1992-1998. године, Шведској 1993-1998. године и Ирској 2008-2012. године (Givazzi & Pagano, 1990 i Alesina, 2010 & Perotti, 2011).

Вршена су и истраживања код којих су резултати подијељени и не нуде јасне доказе о дугорочном ефекту фискалне консолидације на економски раст. Анализа фискалних консолидација у Португалу 1983. године, Шведској 1984. године, Белгији 1992. године, као и критеријуми конвергенције у основи усмјеравају фискалну политику сваке појединачне земље чланице, а посљедично утичу и на фискалну политику Европске уније уопште. Овако дефинисани критеријуми конвергенције представљају услов за фискалну дисциплину у оквиру Европске уније које је неопходно поштовати током чланства у интеграцији.

У одређеним истраживања резултати су подијељени и не нуде јасне доказе о

дугорочном ефекту фискалне консолидације на економски раст. Наиме, анализа фискалних консолидација у Аустрији 1996. године, Белгији 1992. године, Португалу 1983.године, Шпанији 1994. године, Шведској 1984. године и Великој Британији 1994. године, показују различите резултате. Студије случаја у Португалу, Шпанији и Великој Британији указују на веома позитивне ефекте, док студије случаја у Аустрији и Белгији указују на негативан утицај фискалне консолидације на факторе економског раста. Резултат студије случаја у Шведској не нуди поуздане доказе о утицају. Поред тога постоји јасан утицај на фискалну консолидацију, с обзиром на врсту фискалне консолидације, тј. у зависности да ли је консолидација примарно заснована на смањењу расхода, повећању прихода или једнако подијељених прихода и расхода. Анализа указује на позитивне и негативне ефекте првенствено код консолидација заснованих на смањењу потрошње и једнако дијељене консолидације (Klajs & Moessinger, 2016).

Анализе показују да фискална консолидација може имати различите утицаје на економски раст зависно од тога о каквој се економији ради, који се инструменти консолидације користе и под каквим околностима се она проводи. Ово је било посебно интересантно сагледати у оквиру регионалних економских интеграција различитог нивоа интегрисања, што је и предмет истраживања и ове докторске дисертације.

Теоријско и емпиријско истраживање у овој докторској дисертацији извршено је у складу са постављеним циљевима истраживања што је дало очекивани научни и друштвени допринос, који се огледа у проширењу постојећих теоријских и практичних сазнања у вези са регионалним економским интеграцијама и фискалном стабилности земаља чланица интеграција, те начином и ефектима провођења фискалних консолидација у њима.

Научни допринос докторске дисертације обухвата аналитички и теоријски допринос. Аналитички допринос истраживања огледа се у интегралном, кохерентном и детаљном објашњењу регионалних економских интеграција, изазова са којима се иста суочавају и рјешењима за превазилажење кључних проблема. Теоријски допринос огледа се у инкорпорирању обимне и релевантне теоријске грађе и појединачних студија у кохерентну и логички повезану цјелину, сублимирању досадашњих резултата, али и нуђењем нових рјешења која су базирана на детаљним емпиријским истраживањима.

Посебан научни допринос кандидат даје креирајући модел на бази емпиријског

истраживања који омогућава квантификацију фискалних правила за различите облике интегрисања и земље различите развијености, а која обезбјеђују фискалну стабилност и позитиван утицај на економски раст.

Прагматичан допринос истраживања представљају директне и индиректне користи које имају креатори економске и фискалне политике у регионалним економским интеграцијама и државама чланицама, али и државама потенцијалним чланицама економских интеграција. То се, прије свега, односи на детаљно упознавање са методама, специфичностима и ефектима фискалне консолидације у појединим условима, указујући доносиоцима одлука у свим земљама, укључујући и Босну и Херцеговину, на најбоље методе успостављања фискалне стабилности.

Практични допринос истраживања произилази из могућности примјене теоријског доприноса и добијених резултата истраживања. Институције регионалних интеграција и владе земаља могу користити спознаје до којих се дошло у овој докторској дисертацији, а које се односе на методе и инструменте провођења фискалне консолидације како би она била успјешна и ефикасна, те имала експанзиван утицај на економски раст.

Теоријски и практични налази који су обухваћени и приказани кроз истраживање имају значајне позитивне импликације и допринос у економској теорији и пракси.

V МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

Методолошки приступ и обрађивани материјали у овој докторској дисертацији односе се на материјале и методе коришћене у изради теоријског и емпиријског дијела истраживања. Наиме, материјали који су коришћени у емпиријском дијелу истраживања су поуздани, репрезентативни, објективни и релевантни за дефинисану тему истраживања. Исти су јавно објављени са јасно дефинисаним и наведеним изворима -уџбеници, чланци, студије и остале публикације са високим степеном оригиналности који се односе на предмет истраживања у докторској дисертацији.

Литература која је саставни дио овога рада је релевантна и адекватна за наведено истраживање и јасно референцирана у складу са важећим научним стандардима.

У процесу израде теоријског оквира анализирана су бројна независна истраживања на задату тему, а резултати тих истраживања синтетизовани су у кохерентну цјелину. У овом дијелу коришћена је деск-метода, односно анализа садржаја, а коришћени су секундарни интерни и екстерни извори података. Прикупљени подаци

су анализирани примјеном методе анализе и методе синтезе. Примјеном методе индукције дошло се до спознаја о улози фискалне стабилности и значају за економски раст. Метода дедукције коришћена је да се на основу општих логичких обиљежја одређених односа изведу појединачни закључци о фискалној консолидацији и значају фискалне стабилности која је резултат консолидације.

У емпиријском дијелу коришћен је квантитативни приступ у анализи података. Код анализе успјешности и експанзивности фискалне консолидације коришћена је компаративна анализа и анализа тренда, а код анализе утицаја фискалне стабилности на економски раст коришћена је регресиона и корелациона анализа, при чему је као зависна варијабла коришћен економски раст мјерен стопом раста БДП, а као независна варијабла коришћена је фискална стабилност мјерена примарним фискалним билансом (суфицит/дефицит). У анализи утицаја фискалне стабилности на економски раст и дефинисању модела који омогућава квантификацију фискалних правила коришћен је програмски софтвер Eviews 9.

Статистичку основу истраживања у овој докторској дисертацији чине подаци ММФ-а, Еуростата, статистичких агенција анализираних земаља и других извора, а односе се на период фискалне консолидације земаља чланица Европске уније, посебно Еврозоне и СЕФТА земаља. Подаци који се односе на дефицит представљају просјек процената учешћа дефицита у БДП-у у периоду од почетка до краја периода фискалне консолидације земље. Подаци који се односе на БДП представљају просјек стопа раста/пада БДП-а у периоду од почетка до краја фискалне консолидације земље. Истраживање проведено у оквиру ове докторске дисертације базирано је на периоду од 2000-2020. године на основу чега је одређен период консолидације, методе и инструменти и оцјена успјешности и експанзивности. На бази претходно наведене анализе одређен је период консолидације.

Критеријум за дефинисање периода на основу кога се заснива истраживање базиран је на чињеници да је једноставном компаративном анализом било лако утврдити године када је било неопходно провести свеобухватну фискалну консолидацију у свим анализираним земљама интеграције. На бази тога закључено је да су у правилу највећу потребу за фискалном консолидацијом имале земље у периоду велике економске кризе 2008. године. На основу тога било је неопходно имати довољан број година прије 2008. године и након тога, како би било могуће произвести одређене закључке засноване на бази трендова, а у исто вријеме имати довољан број година за анализу у статистичком моделу Eviews 9 који је дао јасне и прецизне

закључке. Тако дефинисан распон година осигурао је јасне, конкретне, поуздане и у коначном тачне закључке. Имајући у виду досадашња достигнућа на пољу фискалне консолидације може се закључити да су примјењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене.

У циљу доказивања треће помоћне хипотезе било је неопходно проширити планом предвиђено истраживање. Односно, како би се доказало да фискални инструменти имају значајнију улогу у обезбјеђивању економске стабилности мање развијених земаља чланица код различитог нивоа регионалног интегрисања било је неопходно проширити анализу и посебно анализирати земље у оквиру Европске уније посматрајући их према нивоу развијености, односно висини њиховог БДП *per capita*. Уводећи у анализу наведени сегмент истраживања доказана је претходно наведена трећа хипотеза са конкретним резултатима примјене у евентуалним измјенама законских рјешења. Односно, успостављен је нови модел примјене фискалних правила у земљама са различитим степеном развоја. Наведени модел могуће је примјенити у интеграцијама са различитим степеном интегрисаности и развијености земаља.

Због претходно наведених бенефита остварених кроз успостављање наведеног модела дошло је и до промјене у односу на план истраживања, односно допуне истраживању.

Примијењена статистичка обрада података је адекватна за дефинисани модел истраживања са јасним и прецизним резултатима истраживања. Приликом израде докторске дисертације кандидат се доследно придржавао научних метода и поштујући начела објективности, систематичности, прецизности, уопштености и поузданости.

Проведено истраживање у овој докторској дисертацији је независно и непристрасно. У истраживању је испитан довољан број параметара за добијање адекватног, тачног и објективног закључка. Резултати истраживања су тачно, правилно, објективно и логички изражени, те постоји могућност провјере резултата од стране независних аутора у поновљеним истраживањима. Такође, резултати ових истраживања те постављени модел, могу послужити као добра полазна основа за будућа истраживања на ову тему.

VI РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања у овој докторској дисертацији показују тачност провобитно постављене претпоставке; да постоји значајнија потреба стабилних јавних финансија и фискалне консолидације у земљама са нижим степеном развоја, будући да земље са вишим степеном развоја лакше излазе из кризе и у правилу посједују више инструмената. У земљама са нижим степеном развоја вођење стабилних јавних финансија је много захтјевније и у правилу када дођу у стање високог дефицита и јавног дуга исте имају мање инструмената за консолидацију. Дакле, доказано је да је фискална стабилност посебно важна за земље са ниским степеном развоја будући да исте немају значајно изражен фискални капацитет за консолидацију као земље са вишим степеном развоја.

Анализа је показала да земље са нижим степеном развоја у правилу имају већи проблем са дефицитом, а самим тим и са успјешношћу провођења и ефектима фискалне консолидације. Доказано је да мање развијене земље имају веће варијације и виши степен повезаности између фискалне стабилности и економског раста, нарочито у периодима рецесије.

Претходно наведени закључци базирани су на јасно, правилно и логично тумаченим резултатима добијених на бази анализе, мјереним према постављеним критеријумима и поређеним са претходним истраживањима. Проблем истраживања у овој докторској дисертацији подразумијевао је велики број података са јасно прецизизираним моделом истраживања. На бази тога, изведени су закључци са великом дозом критичности који се огледају кроз потребу дефинисања диференцијалних фискалних правила за земље са различитим степеном развоја. Претходно наведено представља основни научни, али и практични допринос провобитно постављене хипотезе. Доказано је да дефинисана фискална правила (дефицит 3% БДП-а и јавни дуг 60% БДП-а) нису примјењива за земље са различитим степеном развоја. Наиме, претходно кориштеним методама истраживања посебан допринос овог истраживања представљају резултати добијени на бази анализе фискалне консолидације и економског раста земаља чланица Европске уније са различитим степеном развоја. Наведена анализа је показала да фискална правила Европске уније у земљама са нижим степеном развоја треба да буду за око 30% строжија у односу на земље са вишим степеном развоја Европске

уније. Према томе, резултати анализе показују да фискално правило о дефициту у земљама са нижим степеном развоја не би требало да прелази 2% БДП-а, док фискално правило о дугу не би требало да прелази преко 42%. Међутим, због повољних услова задуживања земаља Европске уније и способности сервисирања дуга, фискално правило о дугу у земљама са нижим степеном развоја је одрживо и уколико достигне ниво од 50% БДП-а. Будући да стабилне јавне финансије представљају основу развоја сваке економије, неопходно је примијенити диференцирана фискална правила у свим земљама интеграција са нижим степеном економског развоја. На тај начин осигурала би се фискална стабилност, посебно у земљама са нижим степеном развоја, које у правилу и имају проблем са прекомјерним дефицитом и дугом, а у исто вријеме не располажу са великим бројем инструмената за њихово санирање. Претходно наведени резултат може бити примјењен у евентуалним измјенама Закона који детерминушу наведену област. Значајан допринос истраживања је и у томе што указује на потребу успостављања посебних фискалних односа одређеног нивоа фискалног изједначавања у условима фискалног федерализма и подијељеног фискалног суверенитета који се среће у регионалним економским интеграцијама.

На бази претходно наведених закључака и самог доприноса истраживања може се закључити да су примјењене методе истраживања адекватне, довољно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу на свјетским нивоима истраживања.

Сазнања до којих се дошло истраживањем у овој докторској дисертацији, а која су везана за инструменте и методе фискалне консолидације као и креирани модел анализе утицаја фискалне стабилности на економски раст, омогућиће у будућем периоду провођење успјешних фискалних консолидација са значајно већим ефектима. Поред тога, резултати добијени у овој докторској дисертацији дају значајну полазну основу за наредна истраживања провођења фискалне консолидације и ефеката у различитим условима.

VII ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Докторска дисертација под називом „*Регионалне економске интеграције и фискална стабилност земаља чланица*“, кандидата мр Биљане Гојковић представља самостално дјело које је израђено у складу са дефинисаном темом. Научна

вриједност докторске дисертације огледа се у приступу и начину третирања, са научног и емпиријског аспекта, улоге и утицаја фискалне стабилности у генерисању економског раста и по први пут се указује на различит утицај зависно од нивоа развијености земаља и облика интегрисања. Посебан допринос се огледа у постављању модела којим је могуће квантификовати фискална правила која би била одговарајућа за земље одређеног нивоа развијености.

Истраживање је засновано на анализи релевантне, савремене и оригиналне литературе. Литература која је коришћена у истраживању је уредно референцирана, према важећим научним стандардима.

Коришћени подаци, временски оквир и обрада података били су довољни да потврде све хипотезе које су у истраживању постављене. Примијењене методе су адекватне, а спроведено истраживање непристрасно и независно. Статистички софтвер који је коришћен у истраживању је одговарајући за истраживање које је спроведено.

Параметри и индикатори који су коришћени у истраживању су добро одабрани, статистичка обрада података је адекватна, а добијени резултати истраживања су јасно приказани и коректно тумачени.

Теоријско и емпиријско истраживање у докторској дисертацији је извршено у складу са дефинисаним циљевима које је дало очекивани научни и прагматични допринос уз проширење постојећих научних и практичних спознаја из области регионалног економског интегрисања и фискалне стабилности. Резултати истраживања представљају добру истраживачку подлогу за будућа научна истраживања из предметне области, што ову докторску дисертацију чини интересантном за будуће истраживаче и корисном за практичаре, посебно креаторе економске и фискалне политике.

Комисија је јединствена у мишљењу да је кандидат мр Биљана Гојковић успјешно извршила истраживање у складу са одобреном темом докторске дисертације.

Докторска дисертација мр Биљане Гојковић је у складу са чланом 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци прошла провјеру оригиналности докторске дисертације, те се, уважавајући постигнути научни и прагматични допринос, може сматрати оригиналним научним дјелом, самостално урађеним, уз примјену адекватних метода истраживања.

На основу претходно наведеног, Комисија је мишљења да докторска дисертација кандидата мр Биљане Гојковић под називом: *„Регионалне економске интеграције*

и фискална стабилност земаља чланица", задовољава све критеријуме успјешно урађене докторске дисертације и

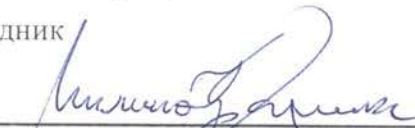
Предлаже

Научно-наставном вијећу Економског факултета Универзитета у Бањој Луци и Сенату Универзитета у Бањој Луци да прихвати позитивну оцјену докторске дисертације кандидата мр Биљане Гојковић под називом: „Регионалне економске интеграције и фискална стабилност земаља чланица“, одобри њену јавну одбрану и одреди комисију за провођење поступка одбране.

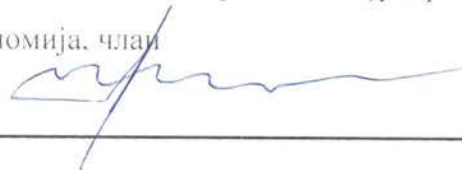
Бања Лука и Београд, 25.3.2022. године

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

Др Миленко Крајишник, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Међународна економија, председник

Др Горан Поповић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Бањој Луци, ужа научна област Теоријска економија и Међународна економија, члан

Др Радован Ковачевић, редовни професор, Економски факултет Универзитета у Београду, Међународни економски односи, члан

